

BOSHLANG'ICH SINFLARDA FONETIKANING NAZARIY ASOSLARINI SHAKLLANTIRISH USULLARI.

*OCHILDINOVA MUSLIMAXON
ZIYOBIDINOVA JUMAGUL
TOJIBOYEVA MOHIRAXON
91 149 08 83 95 791 30 05*

Annotatsiya. Mazkur maqola boshlang'ich sinflarda ona tili darslarida fonetikaning nazariy asoslarini shakllantirish ahamiyati yangi interfaol metodlardan namunalar tavsiya qilinib yoritib berilgan.¹

Kalit so'zlar: Boshlang'ich sinf, fonetika, nutuq, tovush va harif, bug'in, metod.

KIRISH. Mamlakatimizda ta'limning eng asosiy zamini hisoblanuvchi umumiy o'rta ta'lim maktablari uchun Milliy o'quv dasturi ishlab chiqildi va "Milliy o'quv dasturi" deb nomlanishi biz yosh pedagoglarga katta umidlar baxshetmoqda. Shuningdek, o'zbek tilini o'qitish metodikasini tubdan isloh qilish, ayniqsa respublikamiz hududida istiqomat qiluvchi barcha millatlar o'zbek tilini jadal o'rgatishni ta'minlaydigan zamonaviy darsliklar yaratish hozirgi kunning eng dolzarb vazifalaridan biriga aylandi.

Shu paytgacha Ona tili va O'qish fanlari alohida o'qitilar edi. Bu ikkifanni birlashtirgan yangi "Ona tili va o'qish savodxonligi" deb nomlangan yagona fan dars soati saqlab qoling holatda tashkil etiladi. Boshlang'ich ta'limning ona tili fani o'quv dasturi o'quvchilarda kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltirilgan. Davlat ta'lim standarti talablaridan kelib chiqib tuzildi. Ushbu o'quv dasturida 1-4-sinf o'quvchilarida tayanch hamda fanga oid (nutqiy va lingvistik) kompetensiyalarning elementlarini shakllantirish ko'zda tutilgan. Boshlang'ich ta'limda – o'quvchilarning savodxonligini ta'minlash, ularni og'zaki va yozma nutqida adabiy nutq me'yorlariga rioya qilishga

Boshlang'ich ta'limda-o'quvchilarning savodxonligini ta'minlash, ularni og'zaki va yozma nutqida adabiy nutq me'yorlariga rioya qilishga o'rgatishdan iborat. Mazkur ona tili o'quv dasturi quyidagi bo'limlarni o'z ichiga oladi:

1. Savod o'rgatish va nutq o'stirish.
2. Fonetika, grammatika, imlo va nutq o'stirish.¹²

"Fonetika" bo'limining izchil kursi "Fonetika va grafika", "Nutq tovushi: kerakli — o'rganilayotgan tovush ajratilib olinadi, tahlil qilinadi, o'rganiladigan harf bilan sintezlanadi, shu asosda harf va butun o'qish jarayoni o'zlashtiriladi. Savodga

¹ A, Mamatov, Gjjkkllll, T, Yangi avlod, 2006.23B

o'rgatish davrida o'quvchilarga avval unli tovushnio'rgatishdan boshlanadi. Dastlab unli yozilishi talaffuziga mos keladigan so'zlar tanlanadi. Bolalarni yozuvga o'rgatishda so'z tarkibidagi harflarning to'g'ri, aniq yozilishi va qo'shilishiga daftarlarni ozoda tutishga bolalar e'tibori tortiladi. O'qituvchining savod o'rgatish davrdagi darslarni to'g'ri tashkil etishi, o'quvchilarning fonetik va grafik bilimlarni kelgusida puxta egallashlariga zamin yaratadi. O'qituvchining bu sohadagi yutuqlarilari uning dars o'tish usullari, mahorati, darsda qo'llaydigan didaktik materiallarga ko'p jihatdan bog'liqdir. Intefaol dars jarayonini tashkillashtirish, o'quvchilarning dars davomida faollashuviga, ularni darsni o'zlashtirish ko'rsatkichlarini o'sishiga sabab bo'ladi. O'qituvchi dars o'tish jarayonida o'quv materiallarining ma'lum bir qismi o'quvchilar tomonidan mustaqil o'rganiladi, so'ngra sinfda har tomonlama muhokama etiladi. Bu esa o'quvchilarning o'tilgan mavzuni puxta egallashlariga zamin yaratadi. Inrefaol usullar xilma-hil bo'lib, qaysi metodni tanlash o'qituvchining o'tayotgan mavzusi, darsning maqsadi va vazifalariga bog'liq. Buning uchun o'qituvchi doimo yangiliklar izlanishi, har darsda yangi-yangi usullarni qo'llashi, o'z bilimini doimiy ravishda oshirib borishi lozim. Savodga o'rgatish davrida o'quvchilar bilan didaktik o'yinlar o'tkazishga alohida e'tibor qaratish lozim. Xususan, "Ranglar so'zlaganda", "O'zingni yelpi", "Olma terish", "Kungaboqar", "Ko'zgu", "Super lotto", "Piramida", "Aksini toping", "Poyezd", "O'zbekiston mevalari", "Ot va uning bolasi "loy" so'zigacha davom ettirish talab etiladi. O'quvchilar guruhlariga ajratilib galma –galdan so'zlarni davom ettirishadilar. "Sirli kataklarni to'ldir" o'yini. O'quvchilarga kataklarni to'ldirib, tovushdor so'zlar hosil qilish vazifa qilib topshiriladi. Masalan, "choy" so'zini "loy" so'zigacha davom ettirish talab etiladi. O'quvchilar guruhlariga ajratilib galma –galdan so'zlarni davom ettirishadilar. "Keyingi bo'g'inini top" o'yini. Berilgan bo'g'inlar ishtirokida so'z tuzish tushuntiriladi va qaysi o'quvchi ko'p so'z tuza olsa, o'yin g'olibi bo'ladi. Masalan, bo, bu, ju, ni, lo, sa, mu.... 1) Bola, bobo, bozor, bodom; 2) Bo'yin, bo'ri, bo'liq, bo'zchi; 3) Jo'ja, jo'ra, jo'xori,jo'ra; 4) Nima, nizom, nigoh, nido, nihol; 5) Lola, loyiq, lochin, lobar; 6) Savob, sarob, saxovat, sadoqat, sahifa...15 "Fonetika" garchand tilning tovush tizimi bilan ish ko'rsa-da, ammo o'quvchilarning so'z boyligini oshirish, tez va to'g'ri o'qish malakalarini takomillashtirish, fikrni ifodalashda tovushlarning boy imkoniyatlaridan foydalanish, mant yaratishga 2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari" to'g'risidagi qarori. – "Xalq so'zi" gazetasi, 2017-yil, 21-aprel. 3.

Xulosa:Fonetika o'qitish boshlang'ich sinflarda juda muhim va zarur mavzu hisoblanadi.Fonetika ,tilning o'zgaruvchan tomonlarini tushunishga yordam beradi va tilni to'g'ri talaffuz qilishga yordam beradi.Bu mavzuni o'rganish uchun o'quvchilarga misollar va amaliy mashqlar ham juda foydali bo'ladi.Fonetika o'qitish jarayonida ovozni to'g'ri ishlatish, harflarni to'g'ri chiqarish va so'zlarni to'g'ri talaffuz qilishga

intilish juda muhimdir. Bu mavzu boshlang'ich sinflarda o'quvchilarga tilni to'g'ri o'rganishda kata yordam beradi

ADABIYOTLAR..

1. Hamroev G'.H. Fonetikaning umumta'lim maktablarida o'qitilishiga doir ayrim mulohazalar // . –Toshkent, TDPU, 2018. –B. 485-487.
2. Mirzayev F. Fonetika o'qitishda xalq maqollaridan foydalanish ta'lim samaradorligini oshirishning muhim omili sifatida 2010. –B. 116-118.